

Nasilje na športnih prireditvah – zatirati ali nadzirati?

Matej Košir*

Članek obravnava nasilje na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah, ki se vse pogosteje pojavlja tudi v Sloveniji. Prikazani so različni znanstveni pristopi k proučevanju tega pojava in strokovna spoznanja nekaterih sociologov in psihologov o vzrokih za njegov nastanek. Članek obravnava tudi varnostne vidike preprečevanja nasilja na športnih tekmah, zlasti izkušnje nekaterih tujih policij ter splošne policijske naloge in ukrepe pri varovanju športnih prireditev. Vsebina članka temelji na aktualni tezi, ali je nasilje na športnih prireditvah bolj smiselno nadzirati ali zatirati.

Ključne besede: nogometni huliganizem, nasilno obnašanje navijačev, preprečevanje nasilja, varovanje športnih prireditev, policijski ukrepi, Nemčija, Velika Britanija, Italija, Japonska.

UDK: 179.8 : 796

1. Uvod

Nasilno obnašanje športne publike je pojav, ki je star toliko kot športna tekmovanja. Samo na nogometnih tekmah je po drugi svetovni vojni med neredi navijačev ali iz drugih razlogov umrlo več kot 1.500 ljudi, čez 3.400 pa je bilo poškodovanih (Kovačević, 1987; Protega, 1996; Bakula, Vulama, 1990 idr.). Medtem ko so neredi na nogometnih tekmah vedno bolj običajen pojav, se nasilje krepí tudi na drugih športnih prireditvah (košarka, hokej, rokomet idr.). Nekatere športne prireditve so se sprevrgle v prave katastrofe z velikim številom poškodovanih in mrtvih, kljub temu da osnovna namera večine navijaških skupin običajno ni fizično poškodovati nasprotnika, temveč ga javno ponižati in osramotiti. Hujše poškodbe ali smrtni primeri navadno niso neposredna posledica fizičnega nasilja, temveč posledica poškodb, nastalih zaradi gneče, panike ali zrušitve konstrukcije športnih objektov med neredi.

Do pojavov nasilja na športnih prireditvah prihaja tudi v Sloveniji, čeprav v (zaenkrat) manjšem obsegu in z blažjimi posledicami. Tako kot drugje po svetu je tudi pri nas nasilje najpogostejše na nogometnih tekmah. Zaradi vse pogostejših izbruhov nasilja na nogometnih tekmah, je Svet Evrope leta 1987 sprejel Evropsko konvencijo o nasilju in neprimernem obnašanju na športnih prireditvah. Konvencijo, ki je edini mednarodni dokument s tega področja, je leta 1990 podpisala tudi nekdanja Jugoslavija, z aktom o notifikaciji nasledstva pa jo je julija 1992 prevzela Republika Slovenija. Namen konvencije je preprečevati oziroma omejevati nasilje med navijači na nogometnih in drugih športnih prireditvah. Države podpisnice konvencije so v skladu z nacionalno zakonodajo dolžne ukrepati zoper tovrstno nasilje s preventivnim delovanjem in ustrezno kaznovalno politiko. Vse pogosteje pa se pri obravnavanju nasilja na športnih prireditvah pojavlja vprašanje, ali je bolj smiselno tovrstno nasilje zatirati ali zgolj

nadzirati in preprečevati hujše posledice nasilnega obnašanja navijačev.

2. Tipologija nasilja na športnih prireditvah

Na športnih prireditvah prihaja do dveh tipov nasilja: *vandalizma* in *huliganizma*¹. *Vandalizem* je oznaka za spontano nasilje, ki nastane kot posledica popolne čustvene sprostitve med tekmo in dogajanjem, povezanim s tekmo. Različne oblike vandalizma so na športnih prireditvah znane že od nekdaj. *Huliganizem* pa je načrtno, zavestno in organizirano nasilje, ki se sicer časovno in prostorsko navezuje na tekmo, vendar je vsebinsko razmeroma neodvisno od samega športnega dogajanja. Prvi tip nasilja je razmeroma lahko nadzorovati in preprečevati njegove posledice, medtem ko je drugi tip nasilja nepredvidljiv in zato le težko obvladljiv. Strokovnjaki in športni novinarji celo ugotavljajo, da je nasilje na športnih prireditvah vse bolj organizirano - posamezniki in skupine prihajajo na tekmo z namenom nasilnega obnašanja. Značilno za sodobne športne prireditve je, da prihaja do hujših posledic zaradi neredov na športnih tekmovanjih le redko zgolj po naključju (Lalić, 1993).

Huliganizem kot posebna in nevarnejša oblika nasilja na športnih tekmovanjih se je pojavil v Veliki Britaniji konec 60. let in je dokaj nov pojav. Čeprav je do huliganizma najprej prišlo na britanskem otoku, pa lahko o huliganizmu od sredine 70. let že govorimo kot o splošnem mednarodnem fenomenu. Ker se najpogosteje pojavlja na nogometnih tek-

¹ Strokovnjaki in novinarji v svojih prispevkih o nasilju na športnih prireditvah pogosto zamenjujejo pojma "vandalizem" in "huliganizem". Belgijski kriminolog Kris Van Limbergen je oba pojma natančno razmejil. Po njegovem mnenju je vandalizem predstavlja *spontano nasilje*, ki ga na športnih prireditvah poznajo že od nekdaj, nasprotno pa je huliganizem opredelil kot novejši pojav, ki pomeni *zavestno povzročanje in organiziranje neredov in različnih oblik nasilja* predvsem na nogometnih tekmah in tudi širše s strani organiziranih navijaških skupin (Lalić, 1993);

* Matej Košir, dipl. politolog, Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije, Štefanova 2, 1501 Ljubljana.

mah, je v članku posebna pozornost namenjena nasilju na nogometnih tekmah.

3. Nekateri pristopi k proučevanju obnašanja navijačev

3.1. Etiologija² nasilnega obnašanja navijačev

Nasilje na športnih prireditvah ima posebne značilnosti in oblike. Njegove pojavne oblike se kažejo kot agresivno (nasilno) obnašanje, ki vodi v kršitve javnega reda in miru, nasilje, povzročeno z uporabo orožja, pirotehničnih in drugih nevarnih predmetov itd. Značilnost nasilja na športnih tekmah je predvsem njihova *pogostost in stalnost ter mladost* njegovih izvajalcev. Prav mladina je glavni spodbujevalec nasilja na športnih prireditvah.

Vzroke za pojav nasilja na športnih prireditvah lahko iščemo tako v *splošnih* kot v *posebnih družbenih okoliščinah*, značilnih za obdobja družbenih kriz, ki v ljudeh (posebej mladih) vzbudijo občutja razočaranja in brezperspektivnosti. Za družbene krize je značilen pojav stopnjevanja kritičnega in negativnega odnosa mladih do družbene resničnosti. Po mnenju poznavalcev je za "ekstremne" navijače zato značilno t.i. "rahlo oporečništvo" (Magdalenic, 1988).

Med *primarne dejavnike* nasilja na športnih tekmah zato štejejo tiste dejavnike, ki izhajajo iz splošnih družbenih problemov, kot so npr. nezaposlenost, slabi bivalni in drugi življenjski pogoji, negotova prihodnost, pomanjkljiva vzgoja, ipd. Nogometna tekma s preprostimi in lahko razumljivimi elementi igre je generator močne čustvene napetosti, ki se pri razočarani mladini lahko zelo hitro sprevrže v nasilno vedenje.

Zanimivo je, da se organizirano nasilje (huliganizem) na športnih prireditvah pojavlja predvsem v razvitih, ekonomsko stabilnih državah (Velika Britanija, Italija, Nizozemska, Belgija, Nemčija idr.), zato nasilnega obnašanja navijačev ne moremo vselej pojasnjevati samo v povezavi s splošnimi družbenimi okoliščinami. Za nogometni huliganizem v razvitem svetu strokovnjaki ugotavljajo, da z njim mladi izražajo bodisi znamenja krize odraščanja, v kateri se nahajajo (Magdalenic, 1988), bodisi čustveno nezrelost in pomanjkanje razumevanja v družini, na delovnem mestu ali v šoli (Hoffmann, 1991).

Med *sekundarne (t.i. pospeševalne) dejavnike* nasilnega obnašanja štejejo skupinsko identifikacijo, ki jo skupine navijačev izražajo z uniformiranostjo, svojimi zastavami ter simboli. V skupini ostane posameznik anonimen, na skupinsko dinamiko pa posebej vpliva skandiranje bojnih klicev ob spremljavi zvočnih pripomočkov. Pomembni pospeševalni dejavniki so tudi *alkohol* in *mamila*. Nekateri angleški sociologi (Dunning, Murphy, Williams idr.) so ugotovili, da so

običajne razlage o pretiranem uživanju alkohola, nezaposlenosti, preveliki svobodi obnašanja in izražanja kot o primarnih dejavnikih nasilnega obnašanja na športnih prireditvah neutemeljene, ker pojava ne obravnavajo celovito. Raziskave (tudi v Sloveniji) so pokazale, da alkohol ni primarni dejavnik nasilja na nogometnih tekmah, temveč deluje zgolj kot pospeševalni dejavnik (Protega, 1996). Navijaške skupine po Evropi večinoma celo trdijo, da za izvajanje nasilništva ne potrebujejo alkohola. Njihova ideologija temelji na pretepanju in izkazovanju moškosti. Dogajanje na igrišču, provokacije nasprotnih navijačev itd. lahko prav tako pomembno prispevajo k pretvorbi navijanja v nasilje in sprožitjo protinasilje (Harnischmacher, Apel, 1989:180-181; Hoffmann, 1991).

Med pospeševalne dejavnike lahko prištejemo tudi *lokal-patriotizem* (spopadi med različnimi skupinami navijačev zaradi medregionalnih ali medlokalnih nasprotij) in *nacionalizem* (mednacionalni konflikti konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let v nekdanji Jugoslaviji, neonacizem v Nemčiji itd.) (Perasovic, 1988). Mnoge nacionalistične skupine izkoriščajo navijaške skupine in nogometne tekme za promocijo svojih stališč in nasilno delovanje proti pripadnikom drugih narodov, ras, družbenih skupin ipd. Nacionalizem je dejansko lahko le spodbujevalni dejavnik nasilnega obnašanja, če so seveda družbene in politične okoliščine temu naklonjene, ne pa primarni dejavnik nasilnega obnašanja navijačev.

3.2. Razlage pojava nogometnega huliganizma

3.2.1. Sociološki pristop

Sociologi iščejo vzroke za nasilje v športu v širšem družbenem kontekstu. Gospodarskim, političnim, kulturnim in drugim vplivom pripisujejo vlogo dejavnikov, ki neposredno ali posredno pogojujejo nastanek in razvoj nasilja na športnih prireditvah (Perasovic, 1988). Pri tem posebej izpostavljajo pomen nastanka različnih navijaških subkultur (mladinske, delavske in športne).

1) *Mladinska navijaška subkultura*. Mladinska subkultura se je pojavila kot simbolična oblika skupinskega (generacijskega) upora, ki so ga povzročile spremembe položaja in vloge mladine v sodobni družbi (podaljševanje obdobja otroštva in mladinskega statusa, podaljševanje dobe šolanja, množična dostopnost visokošolskega izobraževanja, povečevanje vpliva množičnih medijev, nastanek "industrije zabave", povečevanje potrošniških možnosti mladih, rast življenjskega standarda, povečevanje medgeneracijskih razlik, ipd.) (Lalic, 1993). Posameznik, ki na delovnem mestu oziroma v poklicu ni uspel pridobiti ustreznega (željenega) statusa oziroma identitete, poskuša svoje želje uresničiti drugje. Ena od možnosti za doseg osebne identitete je, da se priključi t.i. "nogometni mikrokulturni" oziroma določeni navijaški skupini. Bolj ko se posameznik čuti odtujenega v resničnem življenju (na delov-

² Etiologija - gr. nauk o vzrokih;

nem mestu, v družini ...), bolj močno se istoveti z navijaško skupino, ki je običajno tudi generacijska skupina.

2) *Delavska navijaška subkultura*. Iz zgodovine športa je znano, da je bil nogomet ob koncu prejšnjega in na začetku tega stoletja šport bogatih slojev. Po prvi svetovni vojni pa je postal pretežno "delavski" šport (Veugelers, 1987) in tudi glavina nogometašev in navijačev je prihajala iz delavskega okolja. Z gospodarsko rastjo po drugi svetovni vojni je klasični delavski razred vse bolj izginjal in prehajal v t.i. "srednji sloj". Nogomet je postal šport "srednjega razreda", z razmahom na mednarodni ravni in razvojem sredstev javnega obveščanja (predvsem televizije) pa je postal zanimiv za gospodarstvo, kar je pripeljalo do njegove komercializacije in profesionalizacije (Lalic, 1993). Zaradi sprememb socialne strukture glavine privrženec nogometa (navijačev in igralcev) v obdobju po drugi svetovni vojni, naj bi bil po nekaterih razlagah nastanek huliganizma odziv na odrinjenost delavskih otrok od vpliva na nogometno dogajanje, klube in igralce. Nogometni huliganizem naj bi bil zato "protestno gibanje" mladih iz pretežno delavskih slojev. Po mnenju nekaterih sociologov³ se je v povojnem obdobju izjemno povečal kulturni razkorak med mlajšimi in starejšimi generacijami, kar je prav tako vplivalo na razvoj navijaškega nasilja. Pred drugo svetovno vojno je bila namreč navada, da so mladi iz delavskih družin odhajali na nogometne tekme skupaj z očetom ali drugimi starejšimi člani družine oziroma sosedi, ki so "nadzirali" njihovo obnašanje. Od 60. let naprej mladi hodijo na tekme v skupinah s svojimi vrstniki, tako da neformalnega nadzora nad njimi ni več. Na ta način je bila ustvarjena t.i. "neorganizirana delavska mladina", ki je zlasti v okoliščinah ekonomskih kriz (nezaposlenost, brezperspektivnost itd.) lahko zelo hitro prešla v organizirano navijaško subkulturo. Navijaške skupine so postale oblika socialne identifikacije delavske mladine.

3) "*Svet športa kot svet za sebe*". Nekateri poznavalci⁴ menijo, da se svet športa in s tem navijanje in navijaštvo pojavlja kot "svet za sebe". Navijaštvo naj bi se oblikovalo po posebni logiki, ki je značilna za šport, ne pa tudi za ostale družbene pojave. Kultura nogometnega huliganizma naj bi bila vidna v posebni, avtonomni obliki stapljanja različnih simbolov, oblik obnašanja in drugih elementov, na katere družbeni dejavniki ne vplivajo bistveno. To naj bi razložilo pojav huliganizma v tistih družbah, kjer je nogomet razmeroma neodvisen od političnih in družbenih dogajanj, zlasti v t.i. "postmoderni družbi". Navijaštvo naj ne bi torej bilo "razredni" ali politični fenomen, temveč vsekulturni (oz. občekulturni) pojav.

3.2.2. Psihološki pristop

Obnašanje navijačev in navijaških skupin je pogosto predmet psiholoških analiz. Psihologi ugotavljajo, da sta agre-

sivnost in nasilno obnašanje navijačev odvisna od športne panoge in bolj značilna za športe, pri katerih se moštva za zmago neposredno borijo (npr. nogomet, hokej, košarka, rokomet, borilni športi idr.). Raziskave so pokazale, da med navijači prevladujejo osebe, ki trpijo za dolgotrajnimi frustracijami družbenih potreb (pripadniki nižjih slojev, brezposelni, osebe z družbenega "dna" ipd.). Mnogi od njih imajo težave v družini, v šoli ali na delovnem mestu, mednje pa sodijo tudi osebe s psihopatskimi potezami in močno agresivne osebnosti. Trdna povezanost v skupine daje takšnim posameznikom občutek moči in enotnosti, razosebljenost pa je velika (Pečjak, 1994).

Na obnašanje skupine navijačev vplivajo podobni dejavniki kot na druge skupine, le da se ti odražajo močnejše, šibkeje ali pa na drugačen način:

- *fizični dejavniki* (gostota udeležencev, prostor dogajanja, temperatura okolja, vidni ali slušni dražljaji, kot npr. kriki, kretnje, gibi, gesla, zastave, slike, transparenti, vpliv alkohola in mamil idr.);
- *socialni dejavniki* (velikost in število "jedrnih skupin" oz. skupin navijačev, stopnja anonimnosti posameznika);
- *osebne značilnosti* (spol, starost, inteligenca, psihološka dovzetnost za vplive avtoritet, agresivnost oz. potreba po sproščanju zatrtih agresivnih impulzov, identifikacija z voditeljem - karizmatično osebnostjo, s skupino ali športnim klubom, stopnja samokontrole, radovednost itd.);
- *kultura in nacionalni značaj* (mentaliteta publike: psihosocialne značilnosti posameznih narodov kažejo na večjo ali manjšo dovzetnost za nasilno obnašanje na množičnih prireditvah itd.) (Pečjak, 1994).

S psihološkega vidika razlikujemo pet temeljnih oblik športnih neredov, ki pa se med seboj prepletajo in se le redkokdaj pojavijo v "čisti obliki":

- *frustracijski neredi*, do katerih pride takrat, ko so gledalci prikrajšani v svojih pričakovanjih in razočarani nad izidom tekme; izzovejo jih lahko pristranske odločitve sodnikov (npr. nedosojen zadetek ali prekršek) ali igralci, ki po mnenju gledalcev ne "dajo vsega od sebe" (najpogostejše posledice so napadi na sodnike, nasprotnikovo moštvo in navijače);
- *"izobčenski" neredi*, ki jih sprožijo t.i. ljudje iz družbenega "dna", psihopati in prestopniki, ki se udeležijo športne tekme z namenom, da bi izživel svojo agresivnost oziroma potrebo po nasilnem obnašanju (najpogostejše posledice so razbijanje nasprotnikovih avtomobilov, zažiganje tribun in ostalega inventarja na športnih objektih ter splošno uničevanje tuje lastnine);
- *protestni neredi*, do katerih pride na pobudo nekaterih posameznikov, ki izrabijo športno prireditev za izražanje

³ Predvsem Iana Taylorja in Johna Clarka;

⁴ Npr. italijanski filozof in sociolog Alessandro Dal Lago;

političnih sodb (tovrstni neredi so razmeroma pogosti, čeprav jih prikrivajo druge oblike neredov);

- *konfrontacijski neredi*, do katerih pride zaradi navzkrižja med gledalci (navijači), ki pripadajo različnim navijaškim skupinam, regijam, etničnim, nacionalnim ali religioznim skupinam, in so najpogostejša in najnasilnejša oblika neredov⁵;

- *izrazni neredi*, do katerih pride zaradi skrajnih čustvenih napetosti, ki spremljajo zmago ali poraz, zlasti če gledalci takšnega izida tekme niso pričakovali⁶ (Pečjak, 1994).

4. Varnostni vidiki preprečevanja nasilja na športnih tekmah

4.1. Izkušnje nekaterih policij

Soočene z večplastnostjo problema športnega vandalizma in huliganizma, so policije v večini evropskih držav v zadnjih desetletjih razvile različne koncepte varovanja in preprečevanja nasilja, predvsem na nogometnih stadionih. To velja zlasti za nemško, angleško, škotsko in italijansko policijo. Pri tem so upoštevale tako preventivne kot tudi represivne ukrepe.

4.1.1. Nemčija

V posameznih nemških mestih (npr. Frankfurt) je policija ustanovila posebne enote za varovanje in preprečevanje nasilja na nogometnih tekmah. Posebej izurjeni in šolani policisti se s pomočjo kriminalistične policije že pred tekmo vtihotapijo v vrste huliganov in zbirajo informacije, na podlagi katerih se policija odloča o preventivnih ukrepih ob nogometnih tekmah. Prednost ustanavljanja posebnih policijskih enot je med drugim tudi ta, da policisti, ki stalno sodelujejo v takšnih specialnih enotah, že dobro poznajo posamezne izgreznike.

Primer posebne policijske enote iz Münstra je opozoril zlasti na možnost uspešnega delovanja manjših enot. Izkazalo se je namreč, da je številčna premoč policije v več primerih izzvala val nasilja med huligani. Tamkajšnja policija je izurila približno 100 policistov, katerih naloga je vzpostavljati t.i. "varnostni ventil" med različnimi skupinami navijačev. Na evropskem nogometnem prvenstvu leta 1988 v Nemčiji so bili policisti prerazporejeni med nevarne angleške

⁵ Konfrontacijski neredi se lahko sprevržejo v prave "nogometne vojne", kakršna je trajala nekaj let med Hondurasom in Salvadorjem ob koncu 60. let;

⁶ Psihologi, ki proučujejo obnašanje navijačev, so ugotovili, da se navijači, katerih moštva so zmagala ali izgubila z minimalno razliko, manj razburijo kot v primerih, ko je razlika velika. Očitno ne pride do močnega občutka ponižanja in izgube samospoštovanja, ker vedo, da so "njihovi" samo za malenkost slabši;

navijače, ki sploh niso dobili priložnosti, da bi izživel svoje znano nasilno obnašanje. Že začetni poskusi provokacije so se zaradi učinkovitega posredovanja policistov hitro končali.

Izkušnje nemške policije kažejo, da je učinkovito preprečevanje nasilnega obnašanja na nogometnih tekmah uspešno zaradi hitrega ukrepanja pravosodnih organov. Nasilneže kaznujejo takoj po izvedbi kaznivega ravnanja. Za strogo sankcioniranje kaznivih dejanj in prekrškov na množičnih prireditvah so v Nemčiji ustanovili t.i. "hitra sodišča". Takšna kaznovalna politika deluje preventivno in posledica je bila zmanjšanje nasilja na tekmah.

Kot učinkovit ukrep na mednarodnih tekmah se je v Nemčiji pokazala izdelava in razdeljevanje letakov v jezikih držav, iz katerih prihajajo moštva in njihovi navijači. Z njimi nemška policija navijače opozarja, naj se izogibajo vsem nasilnim dejanjem, pitju alkohola, posedovanju orožja in nevarnih predmetov. Letake delijo ob dovoznicah v mesta in v nekaterih primerih tudi v matičnih državah in krajih, od koder prihajajo navijači.

Izkušnje nemške in tudi drugih policij kažejo, kako zelo koristno je stalno zbiranje podatkov o ekstremnih navijačih, še posebno o voditeljih navijaških skupin. V sodelovanju s klubi in organizatorji tekem lahko na ta način onemogočijo najbolj nasilnim navijačem vstop na stadione ali v dvorane ter preprečijo njihovo gibanje v bližini stadionov in dvoran. V nekaterih državah uporabljajo za nasilne navijače celo t.i. "hišni pripor", t.j. ukrep, s katerim jim je v času tekme prepovedan izhod iz prebivališča. Izkušnje kölnske policije kažejo, da je prepoved vstopa na prizorišče športnega dogajanja zelo učinkovit način preprečevanja nasilnega obnašanja najbolj ekstremnih navijačev. Tovrstni ukrepi pa posredno delujejo kot zaviralni na obnašanje drugih navijačev. Med "pripriimi" navijači je veliko takih, ki običajno prenehajo z nasilnim obnašanjem in kot poznejši povratniki na tekmah policiji ne povzročajo težav. Kadar gre za mlajše nasilneže ali izgreznike, policija o njihovih delikventnih dejanjih obvesti tudi starše, kar ima prav tako pozitivne vzgojne učinke (Meyer, 1981).

4.1.2. Velika Britanija

Izkušnje škotske policije so pokazale, da je mogoče preprečevati nasilno vedenje na nogometnih tekmah tudi z oštevilčenimi vstopnicami. Te veljajo za točno določeno sedišče ali stojišče oziroma del tribune. S tem ukrepom je omogočeno prostorsko ločevanje različnih skupin navijačev, saj se vstopnice prodajajo na podlagi klubske pripadnosti. Oštevilčene vstopnice obenem onemogočajo vstop nenadzorovanega števila dodatnih navijačev, kar bi lahko bistveno poslabšalo varnostne razmere na stadionu. Prostorsko ločevanje onemogoča prosto gibanje navijačev po stadionu in zmanjšuje možnosti izbruhov nasilnega obnašanja pred tekmo, med njo

in po tekmi. Redarska služba in policija strogo nadzirata vstopanje navijačev, da ne bi prišlo do nepredvidenega vstopanja navijačev na "napačni" del tribun. Škotska policija si prizadeva za ločitev navijačev tudi z ločenimi parkirišči za avtobuse in osebna vozila navijačev, z razporejanjem svojih pripadnikov v civilu med navijaške skupine, kar ji že več let uspešno omogoča hitro in učinkovito ukrepanje, nadzira navijače in njihovo obnašanje (Sloan, 1990).

4.1.3. Italija

Na poseben način se je zagotavljanje varnosti na nogometnih tekmah lotila državna policija v Italiji in v letu 1995 ustanovila t.i. "opazovalnico". "Opazovalnica" je stalna operativna skupina, ki koordinira dejavnosti državne policije, karabinjerjev, finančne straže, italijanskega olimpijskega komiteja in nogometne zveze ter strokovnjakov za civilno zaščito in požarno varnost. S svetovalno dejavnostjo skuša skupina prispevati k večji varnosti na nogometnih stadionih. Predstavniki omenjenih organizacij in služb se srečujejo enkrat tedensko, ocenjujejo dogodke preteklega ligaškega kroga ter se dogovarjajo o načrtih in ukrepih v naslednjem krogu. Člani "opazovalnice" proučijo urnik športnih prireditev in igrišča, na katerih naj bi te potekale, ter jih razvrstijo po stopnji tveganja (nevarnost obračunavanja med sprtimi navijači ipd.) (Splendore, 1995).

Praktične ukrepe in naloge, ki jih določi "opazovalnica" opravijo pripadniki lokalne policije, kjer se športna prireditev dogaja. Lokalnim policistom "opazovalnica" svetuje in jih opozarja na določene nevarnosti. Državna policija vključuje v praktične naloge "opazovalnice" le najboljše usposobljene policiste. V okviru "opazovalnice" občasno opravljajo tudi značne nadzore najbolj rizičnih igrišč (s pomočjo helikopterja), ki gostijo tekme naslednjega kroga tekmovanja.

4.1.4. Japonska

V nekaterih evropskih mestih se je v zadnjem času uveljavil zanimiv model preventivnega delovanja, ki ga že dalj časa uspešno uresničujejo Japonci⁷. To je t.i. model "nogomet - navijač - tekma". Smisel modela je v tem, da se pripadniki obeh navijaških skupin na dan tekme zberejo skupaj in vzpostavijo prijateljske odnose. Policija pri tem samo nadzira dogajanje, da ne bi prišlo do morebitnih zapletov, sodeluje pa tudi kot partner pri razgovorih. V te namene se policisti posebej izobražujejo na področju komuniciranja z navijači. Dosedanje izkušnje kažejo, da se je ta model pri delu z nogometnimi huligani izkazal, vendar le ob sodelovanju ter izmenjavi informacij in izkušenj med policisti na državni in

mednarodni ravni. Potreba po večjem sodelovanju med policijami izhaja tudi iz dejstva, da se nogometni huligani med seboj vse bolj povezujejo ter postajajo močnejši in nevarnejši (Harnischmacher, Apel, 1989).

4.2. Policijske naloge in ukrepi pri varovanju na športnih tekmah

Na športnih tekmah in ob njih policija izvaja naslednje naloge:

- pomaga prirediteljem pri zagotavljanju varnosti ljudi na stadionu ali v dvorani in izvaja naloge varovanja v neposredni okolici športnih objektov;
- preprečuje povzročanje škode, ki bi jo lahko navijači povzročili na zgradbah in napravah na stadionu ali v dvorani in na dohodnih poteh;
- vzdržuje javno varnost in red na stadionu ali v dvorani in na dohodnih poteh;
- preprečuje in raziskuje kazniva ravnanja;
- skrbi za urejen potek javnega in zasebnega prometa (Hoffmann, 1991).

Zagotavljanje pravilnega in nemotenega poteka igre na igrišču ne sodi med policijske naloge, dokler ni s tem povezano ogrožanje ljudi. Na podlagi navedenih policijskih nalog na športnih tekmah poznamo tri področja policijskih ukrepov: prometno-varnostne ukrepe, zagotavljanje splošne varnosti ljudi in premoženja ter vzdrževanje javnega reda in miru.

Med policijsko-varnostne ukrepe štejemo zlasti *urejanje in nadziranje cestnega prometa, nadziranje prometne ureditve, zagotavljanje parkirnega reda in vzdrževanje reševalnih poti in poti v sili*. Na športnih tekmah večkrat prihaja tudi do kaznivih ravnanj, ki jih policija obravnava po uradni dolžnosti, zlasti pogoste so *tavine, ropi, telesne poškodbe, vlom v klubske in druge prostore, poškodovanje inventarja*, ogrožanje zaradi uporabe *razstrelilnih in pirotehničnih snovi* (umetni ogenj), *ponarejanje vstopnic* itd. Ukrepe za vzdrževanje javnega reda in mira, za katere je pristojna policija, lahko časovno razmejimo na:

- ukrepe v pripravljalni fazi;
- ukrepe neposredno pred začetkom tekme;
- ukrepe v neposredni bližini stadionov in dvoran ter na stadionu oziroma v dvorani v času tekme;
- ukrepe po končani tekmi (Hoffmann, 1991; Meyer, 1981).

⁷ Zanimivo je, da je na Japonskem obisk nogometne tekme vse bolj družinski praznik in da med nogometnimi navijači prevladujejo ženske;

1) *Ukrepi v pripravljalni fazi.* Glede na izkušnje je težišče priprav policije vezano na čas pred tekmo, saj se je mogoče s preventivnimi ukrepi nasilnemu obnašanju navijačev pravočasno izogniti. V pripravljalni fazi se policija o potrebnih ukrepih posvetuje z organizatorji tekme, izmenja informacije s policijami v državah ali mestih, iz katerih prihajajo gostujoča moštva, po sredstvih obveščanja seznanja javnost o policijskih ukrepih ter stalno spremlja in ocenjuje varnostne razmere. Policija se trudi pridobiti podatke o smeri in času prihoda, cilju prihoda, kot tudi morebitni "oboroženosti" navijaških skupin s pirotehničnimi sredstvi. K ukrepom pred tekmo sodi sodelovanje s policijo države ali mesta gostujočega moštva. Njihovo poznavanje obnašanja navijačev se je v mnogih primerih izkazalo za zelo koristno (npr. v primeru dolgoletnega sodelovanja nemške in britanske policije). Policisti iz države ali mesta gostujočega moštva namreč lažje navežejo stike s "svojimi" navijači. V tej fazi se policija pripravlja tudi na uporabo enot v primeru izbruha nasilja, postavlja in preizkuša radijske zveze ipd.

2) *Ukrepi neposredno pred začetkom tekme.* Da bi predhodno prepoznala varnostno problematične navijače, policija že pred tekmo izvaja nadzor na meji (v primeru mednarodnih tekem) in prometu potnikov (vlakih, avtobusih, letališča ...). Policija običajno spremlja navijače od njihovega prihoda v mesto (od železniške ali avtobusne postaje, parkirišča ipd.) do odhoda navijačev iz mesta ali države. Ob morebitnih pojavih nasilja policija ukrepa zoper kršitelje javnega reda in mira in storilce kaznivih dejanj, na varnostno posebej problematičnih tekmah pa tudi spremlja moštva in sodnike. Policija namenja posebno pozornost vnosu pirotehničnih in drugih nevarnih predmetov na stadion ali v dvorano. Najpogosteje uporabljene zvijače, ki jih navijači uporabijo za vnos, so:

- nameščanje predmetov v rokave, nogavice, na hrbet in med noge, ker te dele oblačil in telesa redkeje pregledujejo;
- vnos predmetov s pomočjo redarjev, igralcev in funkcionarjev kluba;
- vnos predmetov s pomočjo deklet (nameščanje predmetov pod njihova oblačila);
- vnos predmetov s pomočjo uniformiranih vojakov, ki jih običajno ne pregledujejo;
- vnos in skrivanje večjih količin pirotehničnih in drugih predmetov na stadionu v noči pred tekmo;
- vnos predmetov na dan tekme in v času treninga ter skrivanje predmetov pod stopnicami, na straniščih, v odtočnih kanalih ipd.;
- vnos predmetov z metanjem čez ograjo stadiona;
- vnos predmetov med odmori, ko naj bi bila pozornost policistov in redarjev manjša (Bakula, Vulama, 1990).

3) *Ukrepi v neposredni bližini stadionov in dvoran ter na stadionu oziroma v dvorani v času tekme.* Policija med tekmo opazuje problematične navijače in navijaške skupine in pri tem sodeluje z redarsko službo. Ob rizičnih tekmah policija prerazporedi izurjene policijske enote tudi v okolico stadiona ali dvorane. V primeru, da je interes za ogled tekme zelo velik, se lahko namreč zgodi, da veliko navijačev ostane zunaj prizorišča športnega dogajanja, kar lahko povzroči nemire večjih razsežnosti. Policija je praviloma v stalnem stiku s prirediteljem in govornikom na stadionu ali v dvorani. Ob manjših nemirih ukrepa redarska služba, policija pa posreduje v primeru večjih izbruhov nasilja. Policija prav tako nadzoruje opremo za snemanje in fotografiranje dogajanja na tekmah.

4) *Ukrepi po končani tekmi.* Policija skupaj z redarsko službo nadzoruje izhode. Zunaj stadiona ali dvorane spremlja problematične navijače oziroma navijaške skupine, dokler se ti popolnoma ne razidejo.

4.3. Drugi vidiki preprečevanja nasilja na športnih tekmah

4.3.1. Delo z navijači in navijaškimi skupinami

Med učinkovitimi oblikami preprečevanja nasilnega obnašanja na športnih tekmah se v zadnjem času v tujini pojavljajo tudi *različne oblike načrtnega dela z navijači oziroma navijaškimi skupinami*. Klubi (včasih tudi policija) v svojih vrstah pogosto določijo osebe, ki s svojo navzočnostjo med navijači skrbijo, da na domačih tekmah ali gostovanjih ne bi prihajalo do nasilnega obnašanja skupine ali posameznikov (Ploj, 1996). Ti predstavniki se udeležujejo sestankov navijaških skupin, na katerih se dogovarjajo o konkretnih oblikah navijanja in organizacije potovanja na gostovanje. Klubi (v nekaterih primerih tudi policija) še pred tekmo skličejo vodje navijaških skupin in jih opozorijo na morebitne posledice njihovih izgrediv. Pogosto v delo z navijači vključijo tudi psihologe.

Izkušnje kažejo, da je učinkovito preventivno vplivanje na obnašanje navijačev tudi med samo tekmo (tesni stiki policije in klubov z vodji navijaških skupin). Klubi in policija v primeru nasilnega obnašanja navijačev praviloma poskrbijo, da na naslednjih tekmah niso več tisti posamezniki, ki so s svojim nasilnim in nasploh negativnim obnašanjem v preteklosti povzročali težave.

4.3.2. Ukrepi lastnikov stadionov in dvoran

Lastniki stadionov in dvoran so večinoma mesta ali občine (redkeje zasebniki), ki prireditelju (npr. klubu) prepuščajo objekt v namensko uporabo za izvedbo športnih prireditev. Lastnik stadiona ali dvorane je dolžan skrbeti za dobro vzdrževanost objekta in delovanje potrebne tehnične infrastruk-

ture. Med varnostne ukrepe, za katere so odgovorni lastniki športnih objektov, štejejo večinoma gradbeno-tehnični ukrepi, kot so:

- blokovna razdelitev tribun z ločenimi dohodi in pregledne napotilne in kažipotne oznake;
- primerno široki zasilni izhodi;
- čim večje število sedišč (stojišča se v glavnem opuščajo), varnih stojišč in dovolj sanitarnih prostorov;
- močne, proti uničevanju, iztrganju in podiranju zavarovane inštalacije;
- pregledni vhodi in izhodi s primerno razsvetljavo;
- zmogljivi zvočniki in sredstva za zvezo;
- zagotovljeni koridorji za nujne prevoze (reševalna vozila) in prostori za "krizni štab";
- primerna mesta za policijsko opazovanje in snemanje ipd. (Hoffmann, 1991).

4.3.3. Ukrepi klubov oziroma prirediteljev

Prireditelji (praviloma klubi ali športna društva) so odgovorni za nemoteno izvedbo športnega tekmovanja. Prireditelj je v skrbi za varen potek športne prireditve dolžan organizirati oziroma najeti redarsko službo. Šele v primeru množičnih incidentov na športni prireditvi, ko sta ogrožena javna varnost, red in mir, posreduje policija. Da bi zmanjšali visoke stroške zasebne redarske službe, skušajo prireditelji pogosto pritegniti k sodelovanju policijo (ponekod zato policija svoje "storitve" zaračuna). Na ta način želijo tudi odgovornost za varnost na prireditvi delno ali v celoti prenesti na policijo (Hoffmann, 1991).

Razmejitev pristojnosti med prirediteljem in policijo je pogosto vprašljiva. Policija posreduje samo v primerih, ko je na podlagi ocene položaja in predvidevanj prepričana o nevarnosti in konkretni ogroženosti človeških življenj in materialnih dobrin. Predvsem so v odnosu med prirediteljem in policijo potrebni stalni intenzivni stiki, skupni dogovori in prizadevanja za rešitev vseh vprašanj, povezanih z varovanjem.

Varnostni ukrepi, za katere so pristojni prireditelji, in jih v svojih navodilih predvideva Evropska nogometna zveza (UEFA), so:

- temeljit pregled stadiona ali dvorane zaradi zagotovitve varnosti in ustreznosti objekta (pridobitev dovoljenja državnih upravnih organov);

- varovanje objekta v določenem obdobju pred tekmo ter preprečevanje vnašanja in skrivanja nevarnih predmetov na stadion oziroma v dvorano pred tekmo;

- jasna razmejitev pristojnosti s policijo ter ustanovitev "kriznega štaba", ki ga sestavljajo odgovorni policisti, odgovorni predstavniki redarske službe, zdravniki, gasilci, predstavniki tekmujočih moštev, uprave stadiona oziroma dvorane, organizatorji tekme idr.);

- stalni stiki s policijo, redarsko službo, zdravniki in gasilci na kraju samem;

- organizacija doslednega nadzora nad vstopanjem gledalcev ter odstranitev nevarnih, opitih in drogiranih oseb ter odvzem nevarnih predmetov;

- primerno številčna in usposobljena redarska služba (jasno označeni in vidni redarji);

- zagotovitev izkušenega govornika na stadionu ali v dvorani (po potrebi z znanjem tujih jezikov);

- pravočasno odpiranje objekta za gledalce, zabavni program pred tekmo in med odmori;

- stalno pozivanje (po ozvočenju in v javnih medijih) k predpisanemu obnašanju na tekmi (tudi opozorila na plakatih in vstopnicah glede vzdrževanja reda in discipline);

- nadzorovana predprodaja vstopnic in zadostno število prodajnih mest;

- ustrezna označba vseh dostopov na stadion oziroma v dvorano za gledalce in posameznih ločenih delov tribun (zaradi pravilnega vstopanja navijačev na "njihove" dele tribun);

- vzdrževanje prostih (reševalnih) poti;

- čimprejšnja ločitev navijaških skupin (po potrebi že na poti na stadion ali v dvorano);

- zagotovitev ločenih parkirišč za navijače, po možnosti na različnih straneh stadiona ali dvorane oziroma čim bližje "njihovim" delom stadiona oziroma dvorane;

- prepoved točenja in vnosa alkoholnih pijač na športno prireditev itd. (Hoffmann, 1991).

4.3.4. Ukrepi nacionalnih športnih zvez

Nacionalne športne zveze zahtevajo od klubov oziroma prirediteljev, da sodelujejo s policijo in da spoštujejo vse predpise, predvsem tiste, ki se nanašajo na varnost. Klubi - gostitelji tekme so dolžni zagotoviti snemanje vseh tekem v

1. tekmovalni ligi. Nacionalna zveza v primeru kršitev predpisov kršitelje (klube, prireditelje) ustrezno kaznuje (npr. z različnimi prepovedmi, denarnimi kaznimi idr.).

Nogometne zveze, nogometne klube in organizatorje mednarodnih nogometnih tekem iz evropskih držav zavezujejo poleg domače zakonodaje tudi navodila o redu in varnosti na stadionih, ki jih je sprejela Evropska nogometna zveza (UEFA) z namenom, da bi preprečila izgrede gledalcev. V navodilih UEFE je odgovornost za zagotavljanje neposredne varnosti na mednarodnih tekmah naložena predvsem policiji (Hoffmann, 1991). Navodila naj bi služila kot smernice pri oblikovanju in poenotenju nacionalnih zakonodaj, ki urejajo to področje.

4.3.5. Vpliv medijev

Na izbruhe nasilja na športnih prireditvah pomembno vplivajo tudi mediji, ki s svojim poročanjem in komentiranjem posredno ali neposredno ustvarjajo vzdušje pred športnim tekmovanjem in po njem. Marsikdaj napovedujejo športne dogodke tendenciozno, s prikazovanjem preteklih tekem, za katere je bilo značilno nasilno obnašanje navijačev. To lahko posredno vzpodbudi podobna ravnanja navijačev na naslednjih tekmah. Vloga medijev se kaže tudi v vplivanju na obnašanje športnikov in ne samo gledalcev - navijačev.

5. Zaključek

Na številnih športnih prireditvah (tudi v Sloveniji) se vse pogosteje pojavljajo hujše oblike organiziranega nasilja (huliganizem), zaradi česar je ogrožena varnost ljudi in objektov. To je značilno predvsem za nogometne tekme in nogometne navijače. Čeprav so za preprečevanje nasilja na športnih prireditvah najbolj odgovorni organizatorji prireditev, ki so dolžni poskrbeti za neposredno varovanje (redarska služba), pri varovanju prireditev aktivneje sodeluje tudi policija.

Izkušnje evropskih policij kažejo, da je izbruhe nasilja na športnih prireditvah mogoče nadzorovati in z nekaterimi prijemi tudi omejevati. Zato pa je med drugim potrebna ustrezna normativna, organizacijska in analitična podlaga ter informacijska in medijska podpora delu z navijači. Ob tem pa se je treba zavedati, da na tem področju ni splošno veljavnih, patentiranih receptov, ki bi veljali v vsakem primeru.

Strokovna spoznanja o vzrokih za nastanek huliganizma in izkušnje v nekaterih evropskih državah kažejo, da je huligansko vedenje bolj smiselno *nadzirati* in *omejevati*, ne pa *zatirati*. Zatiranje huliganizma utegne popeljati njegovo rušilno energijo v veliko bolj nevarne in predvsem nenadzorljive oblike. V nekaterih evropskih državah, v katerih so sicer omejili razsežnosti nasilja na nogometnih in drugih športnih prireditvah, se v zadnjem času soočajo s povsem drugačnimi oblikami nasilja. Večina nasilniških skupin je izkoriščala no-

gometne tekme za promocijo (npr. neonacisti v Nemčiji), z "izgonom" z nogometnih stadionov pa so se začeli ukvarjati z veliko nevarnejšimi oblikami nasilja in celo s terorizmom. Primer za to je britanska ekstremna neonacistična organizacija "Combat 18"⁹. Ta je lahko v vrstah nogometnih huliganov v minulih letih popolnoma zadostila sli po nasilju in politični promociji. Ko pa je bila zaradi uspešnega organiziranja britanske policije v sodelovanju z nogometnimi klubi organizacija "izgnana" z nogometnih stadionov, je pričela opozarjati nase s terorističnimi akcijami (pošiljanje pisemskih bomb).

VIRI IN LITERATURA:

1. Bakula, S., Vulama G. (1990). Ponašanje sportske publike "Bad blue boys" i drugih ekstremnih navijača na području grada Zagreba. Zagreb, **Priručnik** za stručno obrazovanje radnika unutrašnjih poslova.
2. Buzov Ž., Magdalenic I., Perasovic B. in Radin F. (1988). **Navijačko pleme (prvo YU istraživanje)**. Zagreb, Pitanja.
3. **Evropska konvencija o nasilju in nedostojnem obnašanju gledalcev na športnih prireditvah, zlasti na nogometnih tekmah**. Svet Evrope (sprejeta 19. avgusta 1985), Uradni list SFRJ 9/90.
4. Harnischmacher, R., Apel I. (1989). Huligan i njegov svjetonazor u okviru nogometnog vandalizma. **Izbor članka iz stranih časopisa**, št. 2. Zagreb.
5. Hoffmann, C. (1991). Šport in policija. Policijske naloge pri velikih športnih prireditvah (prevod iz **Kriminalistik**, št. 10/90). Ljubljana, Uprava za analitiko RSNZ.
6. Kovačević, I. (1987). Fudbalski ritual. **Gledišta**, št. 5-6.
7. Lalic, D. (1993). **Torcida: pogled iznutra**. Zagreb, AGM.
8. Meyer, H. (1981). Policijski ukrepi proti nogometnim izgredeknikom (prevod iz **Kriminalistik**, št. 1/81). Ljubljana, Uprava za analitiko RSNZ.
9. Pečjak, V. (1994). **Psihologija množic (samozaložba)**. Ljubljana.
10. Plečnar, J. (1997). Combat 18 na poti v terorizem?. **Večer**, 25. januar 1997.
11. Ploj, M. (1996). **Analiza organiziranosti navijaške skupine "Viole"**. Maribor, Inšpektorat policije UNZ Maribor.
12. Protega, N. (1996). **Nogometni huliganizem v Sloveniji (diplomska naloga)**. Ljubljana, Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani.
13. Sloan, A. K. (1990). Nogometni huliganizam. **Izbor članka iz stranih časopisa**, št. 1-2. Zagreb.

⁹ Ime "Combat 18" izvira iz besede "combat" (angl. boj, borba) in številki 1 in 8, ki po angleški abecedi označujeta začetnici imena in priimka Adolfa Hitlerja. Skupina je bila ustanovljena leta 1992 in združuje 700 do 1000 članov. V zadnjih letih je vzpostavila razvejane stike z organiziranimi somišljeniki na Danskem, v Belgiji, Franciji, na Nizozemskem, v Avstriji in v nekaterih nekdanjih socialističnih državah Vzhodne Evrope. Ena od njihovih zadnjih odmevnih akcij je bilo pošiljanje pisemskih bomb prek danskih desničarskih skrajnežev na različne naslove v Veliki Britaniji (Plečnar, 1997);

14. Splendore, F. M. (1996). Posebni "opazovalci" (prevod iz **Polizia Moderna**, št. 9/95). Ljubljana, Ministrstvo za notranje zadeve.
15. Van Limbergen, K., Colaers C., Walgrave L. (1987). **Research on the societal and psycho-sociological background of football-hooliganism**. Report II: Results of a systematic empirical research in the Belgian First Division, Competition 1986-1987 (tiskano gradivo). Researchgroup on Juvenile Criminology. Catholic University of Leuven.
16. Veugelers, W. (1987). Samo su još navijači u napadu - fudbal kao borba u kulturi. **Gledišta**, št. 5-6.

Violence at sporting events - to suppress or to control ?

Matej Košir, Graduate of Politics, Ministry of the Interior, Štefanova 2, 1000 Ljubljana, Slovenia

The paper deals with violence at sporting events, particularly at football matches, which is also becoming more and more frequent in Slovenia. It presents various scientific approaches to the study of this phenomenon and professional findings of some sociologists and psychologists about its causes. The paper also considers security aspects of preventing violence at sporting events, especially the experiences of certain foreign police agencies, and general police tasks and measures to be implemented in the protection of sporting events. The subject of the paper is based on a current dilemma, whether it is more sensible to control violence at sporting events or to suppress it.

Key words: football hooliganism, violent conduct of supporters, prevention of violence, protection of sporting events, police measures, Germany, Great Britain, Italy, Japan

UDC: 179.8 : 796